

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Навчально-науковий інститут філології

Кафедра мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

**СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ЗАСТАРІЛИХ ГРАМАТИЧНИХ І
ЛЕКСИЧНИХ ФОРМ У ЯПОНСЬКІЙ ПРОЗІ ДОБИ МЕЙДЖІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ОС «Бакалавр»

здобувачки першого рівня вищої освіти

IV року навчання (денна форма)

Спеціальності 035 – філологія

Спеціалізація 035.06 східні мови та

літератури (переклад включно)

ОП «Японська мова і література та

переклад, англійська мова»

Трайно Анни Олександрівни

Науковий керівник:

к. філол. н., доц. **Юлія КУЗЬМЕНКО**

Рецензент:

к. філол. н., доц. Тамара КОМАРНИЦЬКА

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри
мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії

Протокол № 11 від 24 травня 2023 р

Завідувач кафедри доц. Наталя ІСАЄВА

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ I. Японська мова в діяхронічному аспекті від доби Нара до кінця епохи Мейджі (710 – 1912 рр.)	5
1.1 Специфіка устрою японського суспільства в період Сакоку.....	5
1.2 Японська писемність від доби Нара до 1868 р. і лексичні запозичення за часів Мейджі.....	8
1.3 Реформа японської писемності в XIX ст.	12
Висновки до першого розділу.....	15
РОЗДІЛ II. Стилiстичні особливості перекладу застарілих форм японської мови	17
2.1 Порівняння застарілих та сучасних граматичних форм і часток..	17
2.2 Зміни в парадигмі дієслів.....	19
2.2.1 Відмінювання дієслів.....	19
2.2.2 Особливості допоміжних дієслів.....	23
2.3 Прикметники.....	25
2.4 Зміни в лексиці.....	28
2.5 Особливості відтворення застарілих форм при перекладі.....	29
Висновки до другого розділу.....	31
РОЗДІЛ III. Твори Морі Огая в перекладознавчому аспекті.....	32
Висновки до третього розділу.....	40
Висновки.....	41
Список використаних джерел.....	43

ВСТУП

Японська мова, як і будь-яка мова світу, пройшла свій унікальний шлях розвитку. Протягом століть як граматична, так і лексична структури зазнавали змін. Однак переломним моментом у діахронічному розвитку далекосхідної мови слід вважати саме період Мейджі, що припадає на кінець XIX – початок XX століття (1868-1912 рр.).

Загалом доба Мейджі характеризується появою відчутного впливу європейської та американської думки. В цей час внаслідок руху 言文一致 /генбун іччі/, що ставив за мету зменшення наявного на той час розриву між розмовною та писемною мовою, відбувається перехід від старої форми офіційної мови 漢文 /камбун/ до осучасненої версії.

Звичайно, з плином часу змінювались не лише граматичні, а й лексичні форми, нові лексеми з'являлись на сторінках книжок в той самий час, коли інші слова відходили в минуле. Хоча лексичний запас японської мови сповнений як неологізмів, так і застарілих слів, архаїзмів та історизмів, у цій роботі акцент буде зроблено саме на останніх.

Актуальність роботи. Граматичні та лексичні особливості японської мови в добу Мейджі, а також процес її реформування у цей період мало досліджені в українській японістиці.

Об'єктом роботи є проза доби Мейджі в контексті застарілих граматичних і лексичних форм та специфіки їх перекладу українською мовою.

Предметом роботи є граматичні форми та застаріла лексика, які були в активному вжитку за часів Мейджі та наявні в провідних тогочасних художніх творах.

Метою роботи є дослідження застарілих лексичних та граматичних форм, які простежуються в японській прозовій літературі доби Мейджі, на прикладі творів Морі Огая.

Мета роботи передбачає наступні **завдання**:

- розглянути розвиток граматики японської мови в діяchronії з VIII ст. до кінця першого десятиліття XX ст.;
- на прикладі робіт Морі Огая проаналізувати граматичну та лексичну специфіку японської мови доби Мейджі;
- окреслити основні граматичні форми, використовувані за доби Мейджі;
- виявити застарілі лексичні форми та визначити способи їх перекладу;
- дослідити вплив нині застарілих граматичних та лексичних форм на сприйняття твору;
- прослідити наявність можливого стилістичного компонента, у порівнянні з сучасним викладом тексту.

Сутність досліджуваного об'єкта вимагає комплексної методики із залученням методу когнітивного моделювання поряд із традиційними описовим та порівняльним методами. Матеріал дослідження – класичні тексти японської художньої літератури та їх переклади українською мовою – аналізується за допомогою методів концептуального аналізу, лінгвостилістичного, компонентного, інтенціонального аналізу, внутрішньомовного та міжмовного порівняння.

Практичним значенням можна назвати можливість використання результатів даної роботи на заняттях з японської мови та перекладу, а також японської літератури XIX – XX століть.

Робота складається зі вступу, першого розділу та трьох підрозділів до нього, другого розділу та 5 підрозділів, третього розділу, присвяченого практичній частині, загальних висновків і списку використаних джерел, який налічує 36 пунктів. Загальний обсяг роботи складає 46 сторінок, основний зміст викладено на 42 сторінках.

РОЗДІЛ I. ЯПОНСЬКА МОВА В ДІАХРОНІЧНОМУ АСПЕКТІ ВІД ДОБИ НАРА ДО КІНЦЯ ЕПОХИ МЕЙДЖІ (710 – 1912 РР.)

Японська мова пройшла кілька періодів розвитку, найбільш переломний із яких мав місце за доби Мейджі. Цей розділ присвячено основним граматичним і лексичним рисам, притаманним японській прозі до початку реформ Мейджі, та визначенню вірогідних причин, що призвели до появи та закріплення нових форм у сучасній традиції.

1.1 Специфіка устрою японського суспільства в період Сакоку

Перш за все, коротко розглянемо історичне тло, а саме події, що передували добі Мейджі. До 1868 року, тобто початку епохи Мейджі, Японія більш ніж 250 років перебувала у самоізоляції від країн світу, також відомій як епоха «Сакоку» (鎖国 /сакоку/ – «країна в ланцюгах», самоізоляція). Перші тенденції часткової ізоляції почали простежуватись вже за правління Тойотомі Хідейоші у 1585-1591 рр., коли у 1587 році він заборонив великим феодалам приймати християнство, а місіонерам наказав покинути країну на 20 років. Робилися також спроби обмежити зовнішню торгівлю шляхом введення спеціального завіреного дозволу, червоної печатки «*шюнджі*», та заборонаю посередництва. З приходом до влади шьогуну Токугави Іеясу (роки правління 1603-1605) політика ізоляції лише посилилась. Шьогун Токугава вбачав у християнстві загрозу підриву релігії шинто та традиційних ідеологічних методів контролю, тобто пряму небезпеку для спокою в країні. У 1612 р. Іеясу видав указ № 231, що поставив християнство поза законом, а у 1614 р. були заборонені усі іноземні релігії [12]. З 1624 по 1636 рр. було видано низку указів, які обмежували зв'язки Японії з європейцями. У 1624 р. було заборонено в'їзд іспанців. Згідно з указом від лютого 1633 р. суворо заборонялося відправляти судна за кордон, не інакше як за спеціальними

дозволами «роджю». Більш того, заборонялось повернення у Японію тих громадян, що проживали за кордоном більш ніж 5 років.

Великим поштовхом для посилення тенденцій штучної ізоляції стало Сімбарське християнське повстання у 1637–1638 рр. Після придушення повстання «кірістан» (послідовників християнства) за підтримки голландської ескадри, шьогунат низкою указів остаточно «закрив» країну, намагаючись перекрити будь-яке іноземне втручання, розпочавши таким чином епоху Сакоку.

В історіографії період Сакоку трактують по-різному. Американський історик Дж. Холл виокремлює такі причини «закриття» країни:

- спроби досягти внутрішньо-політичної стабільності;
- бажання володіти монополією в сферах заморської торгівлі;
- страх перед християнством [13]

Також не слід забувати про страх перед колонізаторськими намірами Європи щодо Японії. Дані кроки з боку *бакуфу* зупинили просування ідей християнства, ізолювали суспільство від проникнення іноземної культури, ідеології, поглядів, які б могли спровокувати ще більше загострення міжусобних війн та призвести до підриву політичного стану Японії взагалі. Проаналізувавши подальший економічний, культурний, науковий стан країни, можна зробити висновки, що дана політика почала гальмувати розвиток держави і призвела до економічної кризи у XVIII ст. [1]

Це викликало повстання в країні, після придушення яких почалась інфляція, з якою центральна влада була не в силах боротися. Зовнішньо-політичний курс «закритої країни» також зазнав невдачі. Будучи не в змозі протистояти військовій загрозі з боку Британії, Російської імперії та США, в 1854 році уряд був змушений відкрити порти спочатку для США, а згодом й інших країн, надавши також право іноземним державам відкривати свої консульства.

З відкриттям кордонів та початком нової доби – доби Мейджі – Японія потрапила під іноземний вплив. Зміни відбулися у всіх сферах життя,

розпочалася реформація Мейджі. На зразок тогочасного європейського порядку в Японії було скасовано феодальний устрій та запроваджено новий становий розподіл; проведено низку реформ, серед яких аграрна, військова, фінансово-грошова тощо. Практично у всіх випадках реформи проводилися з опорою на традиційні реалії. Насамперед, це властиві японському соціуму риси групового поводження; зростання ролі шинто в суспільстві, як ідеології; принцип єдності шинто й держави – 祭政一致 /сайсей-іччі/ – «Релігія та урядова єдність»; у підсумку при сполученні з принципом свободи віросповідання поява «державного шинто» навіть не як релігії, а як культу національної моралі й патріотизму.

Реформи Мейджі проводилися заради збереження основ соціуму, в ім'я підтримки традицій і в цілому «модернізація життя» складалася, насамперед, в активному формуванні (як за необхідністю, так і з щирого прагнення) нового суспільства заради збереження базової сутності його підвалин. Отже, безсумнівним є той факт, що революція Мейджі мала позитивні результати, призвела до відкриття Японії світу, нового шляху розвитку, нових перспектив зовнішньої політики та в цілому до цілковитої «модернізації» суспільства та всіх сфер життя й існування японського населення. Звичайно, зміни торкнулись і літератури. [7]

Таким чином, з ініціативи шьогунату Японія закрила свої кордони більш ніж на 250 років. Основними причинами такої політики прийнято вважати прагнення до стабільності внутрішньодержавного економічного, політичного та культурного розвитку, а також страх перед загарбницькою культурою Заходу, зокрема християнством. У результаті ізоляції після відкриття країни спостерігалось відставання в економічному плані. Для вирішення даного питання була введена у дію низка реформ, відомих наразі як реставрація Мейджі. Здобутком же періоду Сакоку можна назвати збереження унікальності японської культури.

1.2 Японська писемність від доби Нара до 1868 р. і лексичні запозичення за часів Мейджі

Історію японської писемності прийнято поділяти на 5 періодів: [14]

- 1) старояпонська мова (приблизно 700-800 pp.): період Нара (710-794 p.);
- 2) рання середньовічна японська мова (800-1200 pp.): доба Хейан (794-1185 pp.);
- 3) середньовічна японська мова (1200-1600 pp.): періоди Камакура (1185-1333 pp.), Муромачі (1336-1573 pp.) та Адзучі-Момояма (1573-1603 pp.);
- 4) рання сучасна японська мова (1600-1686 pp. н.е.): доба Едо (1603-1868 pp.);
- 5) сучасна японська мова (1868 – нині): періоди Мейджі (1868-1912 pp.), Тайшю (1912-1926 pp.), Шюва (1926-1989 pp.), Хейсей (1989-2019 pp.) та Рейва (2019-нині).

Протягом доби Нара, на самому початку розвитку, використовувалась старояпонська мова. Письмові тексти цього періоду записувались за допомогою запозичених китайських знаків, що не несли за собою особливого сенсу та слугували простим графічним вираженням. Письмо «кана» ще не було винайдене на той час. Натомість, існувало 4 види запису тексту:

1. 純正漢文 /джюнсей камбун/ (китайська система письма) – форма писемності, за якої китайські ієрогліфи підбираються та використовуються відповідно до норм китайської літературної традиції;
2. 変体漢文 /хентай камбун/ (змішана китайська система письма) – спосіб запису текстів за використання китайських ієрогліфів з їх адаптацією до особливостей японської мови;
3. 万予仮名 /манйогана/ – форма писемності, за якої японські слова записувались схожими за звучанням китайськими ієрогліфами;
4. 宣命書き /сенмьо: гаки/ – запис наказів імператора.

不^レ好^マ学^ヲ ③ ② ①

学を好まず。

読^ム書^ヲ ② ①

書を読む。

«Джюнсей камбун» був першим варіантом писемності, що з'явився при знайомстві японців з ієрогліфічним типом запису – канджі – запозиченим з Китаю. На той період розвитку писемності це був єдиний тип письма. Однак, «джюнсей канбун» не використовується у сучасній японській мові якнайменше з двох причин. Перш за все, були досить великі труднощі з ієрогліфічним написанням власних імен. Також досить помітною була різниця японської та китайської мов на граматичному та синтаксичному рівнях. Так, для більшості структурних показників японської мови неможливо

було добрати належний китайський відповідник. [3]

Щоб подолати згадану проблему використовували спеціальні елементи 訓点 /кунтен/, що вказували на наявність певних службових елементів. Ці позначки мали менший за ієрогліфи розмір та розташовувались в певному порядку зверху, знизу або збоку ієрогліфа. Положення позначки відносно ієрогліфа вказувало на наявність граматичного значення. Речення без позначок кунтен носило назву 白文 «Біле речення» /хакубун/.

Серед видів позначок найчастотнішими були: 返り点 (знаки повернення /каерітен/), 送り仮名 (відправні знаки /окурігана/) та 句読点 (знаки пунктуації /куто:тен/). Як каерітен, так і окурігана ставились у лівому нижньому кутку по відношенню до ієрогліфа та використовувались для позначення порядку читання; однак, перший тип записувався номерами, наприклад 一 (один /ічі/), 二 (два /ні/), а другий – знаками катакани: ㇪ (/ре/). Окурігана також могла записуватись у правому нижньому кутку, позначаючи тоді граматичну одиницю, наприклад ヲ /во/, ル /ру/, ロ /ро/ тощо. Кутто:тен – це знайомі нам знаки пунктуації звичайні крапка та кома: 「。」「、」。 [32]

Для того щоб прочитати хакубун 「讀書」 у сучасному японському стилі, необхідно буде додати окурігану у правому нижньому кутку окремо до кожного ієрогліфа ム /му/ до 読 /йо/ та ヲ /о/ до 書/шьо:/, це дасть нам необхідні граматичні показники, а окурігана レ /ре/ у лівому нижньому кутку дає зрозуміти порядок читання. Завдяки позначкам маємо сучасний вигляд речення 書を読む (читати книгу /шьо о йому/).

Письмо періоду Нара та Хейан проходило саме за розібраною вище схемою та потребувало розуміння кунтенів. Цей тип важко назвати зручним та зрозумілим, адже він потребував чимало допоміжних позначок, без яких розуміння написаного було неможливим. Тому не дивно, що «джюнсей камбун» досить швидко замінили іншими типами письма, серед яких «хентай камбун».

Як вже було зазначено, «хентай камбун» характеризувався використанням ієрогліфів з наданням їм рис японської граматики. Так, канджі 袁 відповідає сучасній частці を, а 迹 буде аналогом до に. Для позначення умовної форми на ば використовували канджі 婆, для вираження те-форми слугував – 弓.

Вважається, що саме манйогана спричинила появу кани, абеток 平仮名 /хірагана/ та 片仮名 /катакана/, що датується добою Хейан (794-1185 pp.). З IX-X ст. склалася традиція писати лексичні одиниці японської мови (повністю або частково) ієрогліфами, а граматичні – здебільшого абеткою. Так, письмо другого етапу розвитку, раннього середньовіччя, складалося з комбінації змішаної китайської системи письма та кани. Такий спосіб письма продовжився і в наступних періодах, до настання доби Мейджі, тобто початку етапу сучасного розвитку японської мови.

1868 рік знаменує зародження руху «генбун іччі», тобто руху за нову форму письма, що являла собою об'єднання характеристик письмового та усного мовлення.

Водночас проходило запозичення та асиміляція іноземних лексем – 外来語 /гайрайго/. Після реформ Мейджі 1868 р. і відкриття країни до японської мови потрапила велика кількість іноземних слів, які особливо активно запозичались в період кінця XIX – початку XX ст. Характерною особливістю процесу запозичень у той період була велика кількість мов, з яких слова приходили у японську: американський варіант англійської, британський варіант англійської, німецька, французька, італійська мови.

Як зазначає Юко Ігараші [17] для запозичення з подальшою асиміляцією гайрайго користувались трьома методами:

1. Переклад-калькування (loan translation), за якого значення слова передавалась наявними в японській мові лексемами зі схожим значенням – 電話 /денва/ телефон від «електричний» та «розмова» та 真理 /шінрі/ правда від «дійсний» та «причина»;

2. Використання канджі для суто фонетичної транслітерації іноземного слова. У цьому випадку, слова не перекладалися, а лише записувалися знаком, що відповідав звучанню. Наприклад, 論事矩 /роджікку/ логіка, від англійського «logic» та 倶楽部 /курабу/ клуб, від англійського «club». Зазвичай цей метод використовували для найменування власних назв: 欧羅巴 /йороппа/ Європа та 巴里 /парі/ Париж.

3. Пряме запозичення. Тоді слова записувались катаканою, яку часто супроводжували канджі з еквівалентним значенням – フリートレード /фурі: торе:до/ (自由商売 /джію шьо:бай/) вільна торгівля, ミニストル /мінісутору/ (大臣 /дайджін/) міністр.

Також у запозичених слів можемо спостерігати розширення чи звуження значення, а інколи навіть появу нової семантики. Наприклад, слово ポスト /посуто/ пошта, з англійської post, що означає як поштову скриньку, так і поштове відділення, а подекуди і предмет доставки, звузило своє значення лише до скриньки. А французьке слово jupon, під'юбник, в японському варіанті ズボン /зубон/ набув значення «штани». [2]

Окрім власних назв, переважно гайрайго були лексемами на позначення предметів повсякденного ужитку, одягу та їжі та певних абстрактних понять.

Таким чином, писемність японської мови до доби Мейджі була представлена переважно канбуном, з вкрапленням абеток «кани», що дало змогу певним чином адоптувати специфіку японської граматики до стовідсоткового ієрогліфічного запису. Розглянувши лексичний шар мови того періоду, доходимо висновку, що разом із відкриттям кордонів країни почався процес запозичення та асиміляції нових лексем, що відбувалося шляхом прямого перекладу, калькування змісту, фонетичної транслітерації лексеми.

1.3 Реформа японської писемності в XIX ст.

Незважаючи на пристосування китайського письма для передачі японського тексту, все ж таки були певні труднощі та незручності у використанні.

Перш за все, запис текстів камбуном був занадто складний, і володіли ним лише добре освічені люди, які знали китайську мову; по-друге, що дуже суттєво, оскільки будова японської мови значно відрізняється від будови китайської, то подальша практика активного запису японської мови за правилами китайської втрачала актуальність і, перш за все, через специфіку граматичного рівня – стало зрозуміло, що японська мова вимагає фонетичної писемності. [2] Тому від кінця доби Едо – початку доби Мейджі стояло питання державної мови та писемності – 国語国字問題 /кокуго кокуджі мондай/.

З цього приводу першим висловився Хісока Маеджіма у праці 漢字御廃止之議 – /канджі онхайші но гі/ «Про відмову від канджі» 1866 року. Реставрація Мейджі та низка реформ, що поширились тогочасним суспільством, підштовхнули автора, ярого критика та ненависника канджі,

привернути увагу суспільства до місця та частотності китайської форми писемності у японській традиції та переглянути наявну тоді систему. У своїй праці автор порушує питання поширення освіти та стверджує про необхідність розповсюдження знання простою та зрозумілою мовою. Він також висловлює думку, за якою, саме канджі стали причиною відставання Японії від Заходу та Америки.

Центром ідейної течії, спрямованої на відмову від канджі з повною чи частковою їх заміною на європейський манер, став 「明六雜誌」 /мейрокозашші/ – журнал «Мейроко» 1874 – 1875 рр. Переважно часопис публікував роздуми та дискусії. На жаль, серед праць практично не було тих, що запропонували б конкретний шлях до покращення ситуації з письмом. Серед робіт, опублікованих даним виданням були: «Дискусія про запис японської мови західними літерами» (洋字ヲ以テ国語ヲ書スルノ論 – /йо:джи о мотте кокуго о шьо:суру но рон, 1874/) Амане Міші; «Теорія хірагани» (平仮名ノ説 – /хірагана но сецу/, 1874) Шімідзу Усабуро; «Питання номер один (質疑一則 – /шіцугі но ічізоку/, 1874) Сакатані Роро.

Прихильники ідеї неможливості повної відмови від канджі, серед яких були Фукудзава Юкічі (автор 文字之教 – «Про вивчення літер» /моджі но ошіе/, 1873), Яно Рюкей та інші, висловлювались про потенційні проблеми, які спричинить дане рішення, та стверджували про необхідність обмеження вживання китайських ієрогліфів, відоме наразі як 「漢字節減論」 /канджі сецугенрон/ «Дискусія про зменшення частотності ужитку канджі» (перша половина доби Мейджі).

На зміну журналу «Мейроко» прийшло видання «Сонце» (太陽 – /Тай-йо/, 1895 – 1928 рр.), що розглядало плюси та мінуси канджі на основі конфуціанства та синології.

Доки філологи вели дискусії та публікували їх у наукових журналах, письменники поступово змінювали тогочасну писемність. Так, літератора Фтабатей Шімея вважають засновником письмового стилю «генбун-іччі», а

його твір «Пливуча хмара» (浮雲 – /укігумо/, 1887) – першим романом, написаним сучасною японською мовою. У творі були використані граматичні форми та конструкції, притаманні сучасній літературній японській мові, а саме «て» і «た», «ます» і «です» форми, застосування яких наближало текст до розмовної мови та полегшувало розуміння змісту написаного.

Читачі роману радо прийняли новий стиль та очікували початку нової епохи, однак, сам автор розчарувався у творі та закінчив кар'єру. На щастя, чимало тогочасних письменників надихнулись створеним стилем письма та почали використовувати «генбун-іччі» у своїх працях. Так, Ямада Бімьо записав твір «Мусашіно» (武蔵野 – /мусашіно/, 1887) з використанням «た» форми, а «Метелик» (胡蝶 – /кочьо/, 1889) – повністю у формі «です» та «ます». З іншого боку, були й ті, хто відмовлявся переходити до нового писемного стилю, стверджуючи, що «старий варіант легше використовувати», чи «цей (про «генбун-іччі») спосіб вираження трохи не те, що потрібно».

Зміна у структурі розповіді створила проблему у розрізненні мовців, що у свою чергу спричинило появу займенників 彼 /каре/ він, 彼女 /канодзьо/ вона, 私 /ваташі/ я. У результаті, виник новий жанр, за якого розповідь велась від першої особи – 「私小説」 /шішьосецу/ «его-роман», один із варіантів японської реалістичної сповідально-автобіографічної літератури. Жанр набув чималої популярності, а його написання стилем «генбун-іччі» поширило спрощений стиль письма та послугував його вкоріненню.

Зі створенням у 1902 році Комітету дослідження національної мови при Міністерстві освіти, до мовного питання підійшли на державному рівні та розпочали розробку і запровадження відповідних реформ, призначених встановити мовний стандарт, визначити кількість вживаних канджі, встановити правила використання «кани» тощо. Комітет функціонує і нині, ставлячи за завдання вдосконалення японської мови.

Сучасні дослідники питання реформації японської писемності вважають, що однією з причин поширення даного руху міг бути аналогічний «Рух до нової культури» 「新文化運動」 /шінбунка ундо:/, що спостерігався у Китаї протягом 1917-1921 рр. Також, стверджують про підсилення націоналістичної ідеї, в результаті чого канджі перестали вважати за ознаку розвинутої культури та почали асоціювати із «чужим» і «некомфортним». Більш того, з запозиченням західної лексики з'являлось все більше слів, які неможливо було передати за використання канджі.

Отже, наявність чималої кількості проблем, пов'язаних з манйоганою, а також проникнення Західного вчення, стали причиною появи питання державної мови та писемності, за якого вчені почали дискусії та дослідження можливих змін, результати вони публікували у журналах «Мейроко» та «Тай-йо». Доки у наукових колах ведуться дебати, серед літераторів народжується рух «генбун-іччі», що спрощував стиль написання та уподібнював його до розмовної мови. Лише з заснуванням Комітету дослідження національної мови обговорення питання винесли на державний рівень.

Висновки до першого розділу

У цьому розділі ми з'ясували, що настання доби Мейджі супроводжувалося активним впливом західних держав та Америки на Японію та життя її народу внаслідок відміни указу Сакоку, який діяв більш ніж 250 років. З появою іноземних течій були впроваджені чисельні реформи, які звичайно торкнулись і літератури.

Ми розглянули наявну в Японії писемну традицію до 1868 року та можемо дійти висновку, що автентичної японської системи письма практично не було створено, натомість використовувалась комбінація ієрогліфів чи лише ієрогліфи. За доби Мейджі ці системи були визнаними застарілими та досить важкодоступними для переважної більшості населення,

що породило дискусії про спрощення старої або винайдення нової писемності. Серед багатьох думок на цю тему широкої популярності набуває рух «генбун-іччі», покликаний об'єднати письмові та усні стилі висловлень.

Доки система письма підлягає перегляду, лексичний шар поповнюється новою лексикою, яка поступово засвоюється японцями.

РОЗДІЛ II. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЗАСТАРІЛИХ ФОРМ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

2.1 Порівняння застарілих та сучасних граматичних форм і часток

На період епохи Мейджі реформа уніфікації письма ще не була прийнята, а «генбун-іччі», що був найбільш наближеним до теперішньої літературної японської мови, не був обов'язковим до використання. Тому, ми можемо спостерігати використання одразу двох стилів письма – більш давній та наближений до сучасного.

Далі ми розглянемо граматичні особливості, притаманні давньому виду писемності доби Мейджі у порівнянні з затвердженим сучасним стандартом.

Перш за все, структура речення не відрізнялась від сучасної та все ще відповідала схемі SOV, тобто підмет – додаток – присудок. Як до уніфікації письма та мовлення, так і після, час дієслів – минулий та теперішньо-майбутній – залишався незмінним. Така двочасовість мови – риса, притаманна японській мові практично з самого початку її розвитку. Також можемо стверджувати про відсутність родів та категорій множини чи однини.

Аналогічно до категорії часу, частки 助詞 /джьоші/, практично не змінились, за виключенням питальної частинки. У сучасному японському літературному стилі для передачі запитання використовується частка 「か」 /ка/, а на період Мейджі, ту саму функцію виконувала 「や」 /я/ . Порівняймо два речення.

A. 蓑笠やある。 /мінокаса я ару/

B. 蓑笠がありますか。 /мінокаса га арімаска/

Обидва речення мають наступне значення «Чи є у вас солом'яний плащ?», проте у варіанті «А» питання виражене часткою 「や」 /я/, тоді як у реченні «В» через 「か」 /ка/.

Виникає питання, чи використовувався показник 「か」 /ка/ за часів Мейджі? Так, проте його значення дещо відрізнялось від теперішнього. На той час маленька частка містила в собі досить довге смислове навантаження, а саме: піддавання сумнівам певну думку, з подальшим її запереченням. Наприклад, речення 「生きとし生けるもの、いつれか歌を詠まざりける。」 на сучасну літературну японську мову слід перекласти наступним чином: 「すべての生き物の中で、どれが歌を詠まないだろうか、いや歌を詠まない生き物はない。」 Обидва речення означають одне й те саме, власне: «Серед безлічі живих істот, чи й справді ні одна не в змозі скласти вірша, ні певно немає жодної, що була б на це нездатна.». Проте, як бачимо варіант запису доби Мейджі набагато коротший. Розглядаючи далі різницю між теперішнім та минулим варіантом частки 「か」 /ка/ можемо також виокремити їх позицію в реченні. У сучасному варіанті даний формант вживається в кінці думки, після дієслова; у XIX столітті 「か」 /ка/ стояла в середині речення, перед дієсловом та, переважно, після іменників чи займенників, хоча цими двома частинами мови список можливих ужитків не обмежується.

Також слід зазначити, що подекуди могли використовуватись так звані 係り結び /какарі мусубі/ – поєднання часток з іншими частками, дієсловами або допоміжними дієсловами. Використовувались вони переважно для підсилення певного значення, проте іноді могли й піддавати сумнівам певну інформацію. Також, самі по собі ці частки не несли семантичного навантаження. До цієї групи можемо віднести: ぞ /зо/, なむ /наму/, こそ /косо/, や /я/ та か /ка/. Деякі з них, такі як こそ /косо/, や /я/ та か /ка/ все ще використовуються.

За підсумками даного підрозділу можемо стверджувати, що базові елементи структури мови збігаються з сучасними, а отже були закладені та сформовані ще на ранніх етапах розвитку мови. Проте, можна помітити деякі смислові розбіжності у використанні часток.

2.2 Зміни в парадигмі дієслів

Розгляд частин мови розпочнемо з категорії дієслова 「動詞」 /до:ші/.

Перш за все, категорія пасивного-активного стану, нейтрального-тривалого виду, часу та ввічливості були наявними та широкоживаними як до доби Мейджі, так і під час. Власне функціонують вони й зараз.

У чому ж тоді була різниця? Перш за все, дещо змінилася система відмінювання, а також деякі особливості у використанні допоміжних дієслів. Що ми надалі й розглянемо.

2.2.1 Відмінювання дієслів

У японському мовознавстві дієвідмінювання дієслів відбувається за системою основ, що твориться на базі звукових рядів абетки хірагани. Наприклад, перша основа, до якої належатиме ряд звуку «А», включає у себе всі можливі поєднання цієї голосної з приголосними: А – КА – СА – ТА – НА – ХА – МА – РА – ВА, аналогічно творяться ряди з голосними «І», «У», «Е» та «О». Відповідно до належності дієслова до певного звукового ряду, визначається його дієвідміна, та власне особливості відмінювання.

За часів Мейджі в японському мовознавстві загалом прийнято виділяти 2 групи дієвідмін:

- правильну 「正格活用」 /сейкаку кацуйо/;
- особливу 「変格活用」 /хенкаку кацуйо/.

Дієслова правильної дієвідміни мають чіткі правила творення, тоді як дієслова особливої дієвідміни можна назвати виключеннями.

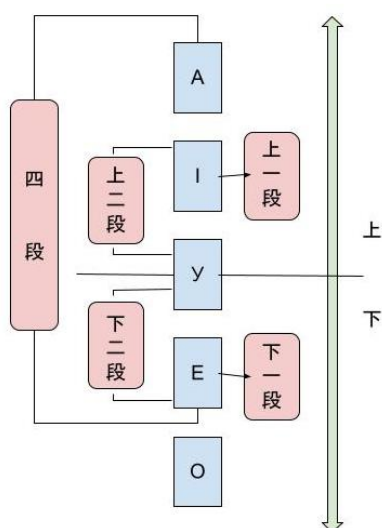
Розглянемо спершу правильну дієвідміну.

У її складі додатково виділяють 5 систем відмінювання дієслів [18]:

- 四段活用 /йодан кацуйо/ – чотирьохрівнева система, дієслова, що у заперечній формі матимуть ряд голосних «А»;
- 上二段活用 /камі-нідан кацуйо/ – верхня дворівнева система, дієслова, що у заперечній формі матимуть ряд голосних «І»;
- 下二段活用 /шімо-нідан кацуйо/ – нижня дворівнева система, дієслова, що у заперечній формі матимуть ряд голосних «Е»;
- 上一段活用 /камі-ічідан кацуйо/ – верхня однорівнева система. До неї належать такі дієслова, як いる /іру/ «бути», みる /міру/ «бачити», きる /кіру/ «різати», いる /ніру/ «бути схожим» тощо;
- 下一段活用 /шімо-ічідан кацуйо/ – нижня однорівнева система. До неї належить лише дієслово ける /керу/ «бити» або «відмовляти».

Перші три зазначені групи вважаються найчисельнішими.

В назві кожної групи закладена підказка на звуковий ряд або ряди, за якими буде відбуватись відмінювання. Так, дієслова, що належать до «йодан

кацуйо», змінюватимуться за 4 рядами, а саме: «А», «І», «У» та «Е». Дієслова наступної групи – верхньої дворівневої – відмінюватимуться за 2 – «І» та «У»; нижньої дворівневої – «У» та «Е»; верхньої однорівневої за 1 рядом «І», нижньої однорівневої – «Е».

Прослідкувавши закономірність, можемо дійти висновку, що порядок нумерації голосних літер відбувається від «У», над якою розташовуються спершу «І», після «А», вниз від визначеної середини слідують «Е» та «О». Якщо зобразити це графічно, отримаємо наступний вигляд. (Рис. 2) Таким чином, бачимо, що у назвах є певна закономірність.

Особлива дієвідміна включає у себе 4 системи відмінювання [18]:

- ラ行変格活用 /ら-ко: хенкаку кацуйо/ особливе відмінювання за рядом РА – РІ – РУ – РЕ. Сюди належать дієслова あり /арі/ «бути» (про неживих істот), 居り /орі/ «бути» (про неживих істот), いますがり /імасугарі/

Рис. 2 «бути», 侍り /хабері/ «бути» або «чекати»;

- ナ行変格活用 /на-ко: хенкаку кацуйо/ особливе відмінювання за рядом НА – НІ – НУ – НЕ. Сюди належать дієслова 死ぬ /шіну/ «вмирати» та 死ぬ /іну/ «проходити (про час)» або «повертатись (додому)»;

- カ行変格活用 /ка-ко: хенкаку кацуйо/ особливе відмінювання за рядом КА – КІ – КУ – КЕ. Сюди належить дієслово 来る /куру/ «йти»;

- サ行変格活用 /са-ко: хенкаку кацуйо/ особливе відмінювання за рядом СА – ШІ – СУ – СЕ. Сюди належить дієслово する /суру/ робити.

Які ж є відмінкові форми дієслів? Як правило, їх виділяють 6 [18]:

- 未然形 /мізен кей/ – форма заперечення, пасиву та каузативну;
- 連用形 /ренйо: кей/ – форма дієслівного поєднання, за якого до основного дієслова приєднується допоміжне;
- 終止形 /шю:ші кей/ – форма завершеності;
- 連体形 /рентай кей/ – атрибутивна форма, за якої дієслово поєднується з іменником чи займенником;
- 已然形 /ізен кей/ – умовна форма;
- 命令形 /мейрей кей/ – наказова форма.

В залежності від дієвідміни закінчення основи форм відрізнятиметься.

Тепер, коротко розібравши особливості функціонування дієслів за доби Мейджі, перейдемо до порівняння з сучасністю.

Таблиця 1. Порівняння сучасних та застарілих форм дієслів

五段活用	今	古	四段活用
------	---	---	------

/годан кацудо/ П'ятирівнева система відмінювання дієслівних форм	思う /омоу/ Думати	思ふ /омоу/ Думат и	/йодан кацудо/ Чотириврівнева система відмінювання дієслівних форм
未然形 /мізенкей/ Заперечна форма 思わない、 <u>思わず</u>	思わ /омова/	思は /омова/	未然形 /мізенкей/ Заперечна форма <u>思はず</u>
連用形 /ренйо: кей/ Форма дієслівного поєднання 思い、... ; <u>思いな</u> がら	思い /омоі/	思ひ /омоі/	連用形 /ренйо: кей/ Форма дієслівного поєднання <u>思ひて</u>
終止形 /шю:ші кей/ Форма завершеності <u>思う</u>	思う /омоу/	思ふ /омоу/	終止形 /шю:ші кей/ Форма завершеності <u>思ふ</u>
連体形 /рентай кей/ Атрибутивна форма <u>思う</u> 時	思う /омоу/	思ふ /омоу/	連体形 /рейтай кей/ Атрибутивна форма 思ふ時
已然形 /ізен/ Форма умови <u>思えば</u>	思え /омое/	思へ /омое/	已然形 /ізен кей/ Форма умови <u>思へば</u>
命令形 /мейрей	思え	思へ	命令形 /мейрей кей/

кей/ Наказова форма <u>思え</u>	/омое/		/омое/ Наказова форма <u>思へ</u>
Заклична форма <u>思おう</u>	思お /омоо/	—	—

Як видно з таблиці, разючих відмінностей немає, і форми, як за функцією, так і за творенням, переважно ідентичні. Єдиною різницею, яку все ж таки можна виділити, є певний часовий нюанс притаманний умовній формі. Так, в застарілому варіанті форма 思へば /омоеба/ позначала вже завершену дію, тоді як сучасний варіант використання відносить нас до майбутньої, вірогідної події. Також у період Мейджі закличні форми не використовувались.

2.2.2 Особливості допоміжних дієслів

Японській мові, як одній з аглютинативних мов, притаманна наявність великої кількості формантів, кожному з яких відведена певна функція. Так, в добу Мейджі існувало близько 28 допоміжних дієслівних формантів.

Певно, найвідомішою з давніх форм буде аналог сучасного минулого часу 〜けり /кері/, що вживався для розповіді про спогади минулого, часто почуті від інших, та який також зустрічається у традиційній японській поезії *вака*. Іншою застарілою формою для розмови про давнину була форма 〜き /кі/, яка на відміну від попередньої, використовувалась, щоб описати власний досвід.

Цікавими є конструкції на позначення повної завершеності дії 〜つ /цу/ та 〜ぬ /ну/, які є аналогами сучасного 〜てしまった /те шіматта/. Дані форми не були абсолютно синонімічними. Так, 〜つ/цу/ виживалось для підкреслення участі людини та її волі у завершенні певної дії, наприклад

「名前を付けつ」 «дати ім'я». Конструкція на ~ぬ /ну/ ж навпаки позначала дії, які відбулися самі по собі, як 暮れつ /куруцу/ «вже зовсім стемніло». Більш того, у поєднанні з певними дієслівними формами дані конструкції могли набувати підсилювального значення, та будуть скоріше перекладатись не завершеною формою минулого часу, а такими словами як «неодмінно», «обов'язково»: 「風吹きぬべし」, що в сучасній японській відповідатиме 「きっと風が吹くだろう」, та матиме однакове значення «Вітер неодмінно подує».

Для вираження припущень в японській мові ХІХ століття існувало близько 10 конструкцій, кожна з яких до того ж додатково мала від одного до семи значень. Так, форма ~む (ん) /му (н)/ окрім вираження здогадок, використовувалась для передачі волі мовця – аналог сучасного つもり /цуморі/, можливості – ことができる /кото га декіру/, впевненості мовця у певному ствердженні – はずだ /хазуда/, наказу – なさい /насай/, поради – がよい /гайой/ та умови – もし...なら /моші...нара/. Хоч здебільшого ця форма використовувалась саме для припущень та волевиявлення, траплялись й інші варіанти її розуміння, а значення конструкції в тому чи іншому реченні визначалось контекстом.

Серед існуючих формантів до сучасності дійшло близько половини, деякі з них зберегли значення, інші словоформу.

Так, конструкція ~たり /тарі/ наразі використовується для перерахунку дій, тоді як в давнину вона виконувала функцію ствердження дійсності, та наближалась за значенням до дієслова ~である・だ /де ару・да/ «бути, є». З іншого боку, такі форми порівняння, як ~ごとし /готоші/ та ~らし /раші/ зберегли первинне значення, проте трохи видозмінили форму на звичні нам ~らしい /раші:/. Тут слід зазначити, що за доби Мейджі кожен з формантів мав свій особливий тип відмінювання, так згадане вище ~ごと

し /готоші/ могло набувати форм ~ごとき /готокі/ та ~ごとく /готоку/, які дійшли до сучасності.

Аналогічно, нині в літературній японській мові прийнято використовувати конструкцію ~べき /бекі/, яка в свою чергу є відмінниковою формою від ~べし /беші/. Наразі дана конструкція вказує на необхідність виконання певної дії, проте у XIX столітті вона мала й інші значення, серед яких все ж є й сучасне.

Подібну ситуацію спостерігаємо серед заперечної форми ~ず /дзу/ та форми пасиву.

Розглянувши дієслова періоду Мейджі, ми можемо дійти висновку, що система відмінювання не була настільки разючою, а різниця спостерігалась лише у формах умови та відсутності закличної форми на «О».

Найбільшою відмінністю допоміжних дієслівних формантів цього періоду від сучасності є їх здатність до відмінювання. Власне деякі тогочасні відмінкові форми й зараз функціонують. Однак, чимало значень цих конструкцій були витіснені сучасними аналогами, як і чимала кількість інших допоміжних конструкцій.

2.3 Прикметники

Прикметники за доби Мейджі значно відрізнялись від сучасних форм.

По-перше, до руху за уніфікацію мови прикметники у словниковій формі мали закінчення し/ші/. Більш того, у XIX столітті, на відміну від сучасних い /і/ та な /на/ прикметників, виділяли く /ку/ та しく /шіку/ прикметники. Визначити, до якого з типів належить прикметник, можна було додавши до словникової форми слова формант なる /нару/ стати. Наприклад, 白し+なる = 白くなる /шіроші + нару = шіроку нару/ (білий + стати = стати білим), як видно, при поєднанні форма прикметника набула закінчення く /ку/, з чого можемо зробити висновок про його належність до групи «ку-

прикметників»; аналогічно, 美し+なる = 美しくなる /уцукуші + нару = уцукушіку нару/ належатиме до «шіку-прикметників».

Прикметники відмінювались за схожою з дієсловами системою, проте мали більшу варіативність. Наприклад, виділяли відмінювання прикметників, що йшли перед допоміжними дієсловами – カリ活用 /карі-кацуйо/, та всі інші випадки. Інакше кажучи, другий тип – 本活用 /хон-кацуйо/ – вступатиме в силу, коли після прикметника йтиме будь-яка частина мови, окрім допоміжного дієслова. Для простішого розуміння наведемо приклад: до слова білий 白し почергово додамо іменник, дієслово та допоміжне дієслово. Так в першому випадку вийде 白き花 /шірокі хана/, у другому – 白く降る /шіроку фуру/, та в останньому – 白からず /шірокарадзу/. Як видно між першими двома випадками є схожість, відмінювання відбувається по стовпчику КА, тоді як у третьому з'являється ще й стовпчик РА, обумовлено це використанням після прикметника дієслівного форманту.

Таблиця 2. Форми відмінювання прикметників за доби Мейджі

	悲し /канаші/		白し /шіроші/	
Типи відмінювання	シク活用 /шіку-кацуйо:/		ク活用 /ку-кацуйо:/	
	カリ活用 /карі- кацуйо:/	本活用 /хон-кацуйо:/	カリ活用 /карі- кацуйо:/	本活用 /хон-кацуйо:/
未然形 /мізенкей/ Заперечна форма	悲しから /канашікара/	(悲しく) /канашіку/	白から /шірошікара/	(白く) /шірошіку/

連用形 /ренйо: кей/ Форма дієслівного приєднання	悲しかり /канашікарі/	悲しく /канашіку/	白かり /шірошікарі/	白く /шіроку/
終止形 /шю:ші кей/ Форма завершеності	—	悲し /канаші/	—	白し /шіроші/
連体形 /рентайкей/ Атрибутивна форма	悲しかる /канашікару/	悲しき /канашікі/	白かる /шірошікару/	白き /шірокі/
已然形 /ізен кей/ Форма умови	—	悲しけれ /канашікаре/	—	白けれ /шірокаре/
命令形 /мейрей кей/ Наказова форма	悲しかれ /канашікаре/	—	白かれ /шірошікаре/	—

Таким чином, бачимо, що й прикметники зазнали певних змін у системі відмінювання, доки дійшли до сучасного мовця. На період доби Мейджі не виділяли «на»-прикметники, а «і»-прикметники поділяли на дві групи, кожна з яких мала особливий тип відмінювання в залежності від поєднання прикметника з іншими частинами мови.

2.4 Зміни в лексиці

Серед усіх рівнів мовної системи лексичний вважається найдинамічнішим і зазвичай вбирає та проносить у собі колорит епохи.

У творі Морі Огая «Танцівниця» знаходимо чималий відсоток лексики, яка зараз не вживається. Звичайно, чи не найбільший відсоток таких одиниць буде серед іменників, наприклад: いたづら /ітазура/ (無駄 /муда/) «безглуздя», 故 /ваке/ чи 縁故 /енко/ (理由 /рію/) «причина», 生面 /сеймен/ (初対面 /шьотаймен/) «перша зустріч», 微恙 /бійо:/ (軽い病気 /каруй бьо:кі/) «незначна хвороба», 恨み /урамі/ (悲しみ /канашімі/) «смуток», 士女 /шіджьо/ (男女 /данджьо /) «чоловіки та жінки», 謝金 /шякін/ (学費 /гакухі/) «плата за навчання», いらへ /ірахе/ (返事 /хенджі/) , 長者 /цьо:джя/ (目上の人 /меуе но хіто /) , やう /яу/= (方法 /хо:хо:/) та інші.

Чимало застарілих висловів помітно й серед прислівників. Можна виділити наступні лексеми: 平生 /хейсей/ (普通 /фуцу:/) «зазвичай», いと /іто/ (大變 /тайхен/) «дуже», げに /гені/ (本当に /хонто:ні/) «насправді», いか /іка/ (どう /до:/) «як», なほ /нао/ (まだ /мада/) «поки ні», ばはや /бахая/ (早く /хаяку/) «швидко», やうやう /яуяу/ (だんだん /дандан/) «поступово», あまた /амата/ (たくさん /такусан/) «багато», いくにて /ідзукуніте/ (どこで /докоде/) «де?», かねて /канете/ (前から /маекара/) «здавна» тощо.

Подекуди зустрічається й різниця у використанні лічильних суфіксів, як от: 三とせ /мітосе/ (三年 /саннен/) «3 роки», ひと月ふた月 /хітоцукі-футацукі/ (一か月二ヶ月) «місяць-два». Також була використана комбінація 十五の時 /джюго но токі/ «в час третьої години», хоча так само було помічено й звичну форму, наприклад: 十一時 /джюічіджі/ «одинадцята година». Помітні зміни й серед лексем на позначення таких понять, як «цього вечора» – 今宵 /койоі/, сучасним відповідником якого буде 今夜 /кон-я/; «кожного вечора» 夜毎 /йогото/ – 毎晩 /майбан/; «цього разу» ことび /котабі/ – 今回 /конкай/.

На противагу, вирази для «цього ранку» та «цього дня» збігалися з сучасною формою.

Знайшлися відмінності й серед займенників. Так замість звичного わたくし /ватакуші/ «я», автор вживає 余 /йо/.

Як видно, слова зовсім різноманітні та не стосуються якоїсь однієї конкретної сфери. Отже, можемо стверджувати про надзвичайно швидкісну зміну лексичного шару японської мови.

2.5 Особливості відтворення застарілих форм при перекладі

Український мовознавець В. Коптілов описує художній переклад як «вид словесної творчості, внаслідок якої тексти, написані однією мовою, відтворюються засобами іншої мовної системи» [4]. Такий переклад є «відображенням думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови» [4]. Перекладений текст повинен зберігати лексичну єдність форм і за можливості передавати стилістичні особливості, закладені автором при написанні.

Серед багатьох стилістичних одиниць виділяють лексику, яка відповідатиме за передання епохи, за якої розгортаються події. Так, для занурення читача у давнину вдаються до використання архаїзмів чи історизмів.

Архаїзмами визначають ті лексеми, що є застарілими та належать до пасивного лексичного шару мови; на відміну від історизмів, вони можуть подекуди зустрічатись у говірках. Історизми ж – це слова, що повністю вийшли з ужитку, бо поняття, які раніше позначали дані одиниці мови, припинили існувати. Історизми не матимуть сучасних слів-замінників, які будуть наявними серед архаїзмів.

Очевидно, що лексеми даного типу будуть широко наявні у історичних романах. Проте слід пам'ятати, що кожен художній твір містить у собі маркер епохи, за якої був написаний. Чим віддаленіша дата написання,

тим разючіші будуть відмінності як у лексиці, так і у граматиці твору. Закономірним буде питання, як же ж передати цю віддаленість та різницю і чи справді це настільки необхідно?

Можливим варіантом вирішення даного питання є адаптація тексту, скажімо, XIX століття у дусі мови перекладу XIX століття. Проте, виникає інша проблема: чи будуть обрані мови стилістично подібними, незважаючи на те, що відповідають одному часовому періоду?. Японська мова XIX століття значно відрізняється від сучасної, а для повного розуміння потребує від теперішніх носіїв мови додаткових зусиль у «розшифровці» написаного. З іншого боку, українська мова того ж часового відрізка практично не відрізнятиметься та не вимагатиме від читача проведення досліджень особливих історичних форм для прочитання. Як видно, у цьому випадку, мова перекладу не матиме достатньої колоритності епохи, у порівнянні з мовою першоджерела.

Коптілов у праці «Теорія та практика перекладу» приділяє розділ розгляду даного питання. Мовознавець відзначає, що уникання неологізмів та доцільне й тактовне використання застарілих слів та конструкцій є достатнім для наближення читача до часопростору твору. Однак, слід згадати про цікавий парадокс, за якого перекладений текст стає більш зрозумілим іноземному читачу, ніж носію мови оригіналу тексту. Слід визнати, що ми переважно не знаємо всіх етапів розвитку нашої мови, а тим паче характерних для конкретного періоду словоформ та граматичних конструкцій, що й ускладнює сприйняття твору в його оригіналі. Саме тому українці легше орієнтуються у творах Данте й Шекспіра, а японці вимушені перекладати твори XIX та XX століть сучасною літературною мовою.

Таким чином, можемо дійти висновку, що давні тексти часто важко сприймаються носіями мови у їх початковому вигляді, та подекуди вимагають адаптації сучасною мовою. З іншого боку, переклад із частковим застосуванням архаїзмів, історизмів та деяких зрозумілих застарілих

конструкцій, передає «дух епохи» твору і є зрозумілим та легким у сприйнятті.

Висновки до другого розділу

У цьому розділі ми розглянули граматичні та лексичні форми доби Мейджі та порівняли їх з сучасними. Найбільша різниця спостерігалась саме у відмінюванні, особливо виділялись наявність словоформ у дієслівних формантах (допоміжних дієсловах) та більш комплексна система відмінювання прикметників. Також серед граматичних конструкцій зустрічались ті, що збереглися наразі, проте частково або повністю втратили тогочасне значення, іноді конструкції зазнавали модифікації форми зі збереженням змісту.

Певні відмінності були помічені у вживанні частки *か* /ка/, яка замість сучасної виключно питальної функції відзначалась більшим ступенем невизначеності та самозапереченням.

Щодо лексики, як і очікувалось, найбільше відмінних одиниць було виявлено серед іменників, не відставали й прислівники. Неочікуваною видалась знахідка розбіжностей серед деяких лічильних суфіксів.

Як видно, розбіжності наявні та частотні, спостерігаються практично усюди. Така розбіжність ускладнює розуміння текстів даного періоду навіть носіями мови і часто вимагає залучення перекладу сучасною японською. Здавалося б для передачі «духу епохи» можна адаптувати українську мову до мови, що відповідала б часу написання твору, проте тут постає проблема відсутності достатньої кількості розбіжностей в українській мові кінця XIX – початку XX століття з сучасним її варіантом. Також, навмисне «зістарення» мови може бути важким для сприймання. До того ж, на думку дослідників достатнім буде використання деяких застарілих конструкцій та архаїзмів. Тож, навмисно повноцінно відтворювати всі відмінності у граматиці та лексиці не вбачаємо за необхідне.

РОЗДІЛ III. ТВОРИ МОРІ ОґАЯ В ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ

Морі Оґай, справжнє ім'я Морі Рінтаро, є чи не найяскравішим представником літератури доби Мейджі. Його творчий спадок вирізняється чималою кількістю творів, перекладів та наукових робіт. Письменника вважають одним із найвизначніших літературних діячів того часу, адже він не тільки залишив по собі велике різноманіття праць, але й представив японському суспільству європейську культуру. Власне серед робіт знаходимо ті, що були написані під час перебування автора за кордоном, серед них чи не найвідомішою буде «Танцівниця» (「舞姫」 - /махіме/, 1899 рік. Як і полягає творам, написаним у проміжок з кінця XIX – початку XX століття, «Танцівниця» насичена давніми граматичними та лексичними формами. Саме з цієї новели ми й візьмемо декілька речень на розгляд.

Наведемо перше речення, який зустрічає читач: 「石炭をばはや積み果てつ」. Тут помічаємо дієслівний формант ～つ /цу/, який саме по собі позначає повну завершеність дії й підкреслює дієслово 果てる /хатеру/ «завершити», сучасним відповідником буде 終わる /овару/. Виходить така собі подвійна завершеність. Також, бачимо використання лексично застарілої форми слова «швидко» 早く /хаяку/ – ばはや /бахая/. Зважаючи на вище сказане, на сучасну японську мову можемо інтерпретувати дане речення наступним чином: 「石炭を早く積み (終わってしまった/終った)」.

При перекладі на українську отримаємо такий варіант: «Звантаженням вугілля швидко закінчили» / «Вугілля швидко завантажили», що буде наближений до сучасної японської та подекуди втратить відтінок давнини та унікальності мови першоджерела. Спробувавши ж відтворити застарілі форми, зіткнемося з певними проблемами. Так, комбінацію /цуміхатецу/ можна спробувати відобразити за допомогою форми давньоминулого часу «були закінчили», що подекуди вживалась у XIX

столітті. Однак, наразі дане використання асоціюється з неграмотністю та діалектичним мовленням, а отже застосування її у даному випадку буде досить ризикованим. Натомість можна поекспериментувати лексично, замінивши «швидко» на «скоро» чи «скоренько». І якщо перша запропонована лексема не надто часто використовується та може викликати ефект, протилежний очікуваному, то друга є більш вживаною і сама по собі несе стилістичне забарвлення. Таким чином, можна спробувати і ризикнути перекласти «Вони скоро завантажили вугілля» чи піти безпечнішим шляхом і адаптувати наступним чином: «Вони скоренько завантажили вугілля».

Далі по тексті зустрічаємо таке речення: 「昨日の是は今日の非なるわが瞬間の感触を、筆に写して誰にか見せん。」 Тут зустрічається використання частки か /ka/, особливості якої ми розглянули раніше. Речення також містить чимало архаїзмів, таких як: 是 /ze/ сучасне 正義 /сейгі/ «правильність, справедливість», 非 /хі/ – 不正 /фусей/ «помилковість» та わが /вага/ – 私の /ваташі но/ «мій».

Розгорнута інтерпретація цього уривку сучасною японською мовою буди виглядати приблизно наступним чином: 「昨日の是は今日の非になるような時の私の、その瞬間の感触、を筆に写して誰に見せろというのか、誰にも見せないんだ。」 Можливий і інший варіант, за якого значення частки か /ka/ буде частково урізано: 「昨日の正義は今日の不正となるような時々刻々変わる私の瞬間の感じ方を、書き写して誰に見せようか。」

При спробі адаптації цього уривку українською мовою відразу стаємо перед питанням використання повного значення частки か /ka/, що допоможе влучніше передавати настрій оригіналу, проте може бути важчою для сприйняття, чи все ж таки спрощеного варіанту, вираженого простим риторичним питанням. У цьому реченні частка стосується лише слова 誰に /дарені/ «кому», а тому її можна досить просто адаптувати.

Далі хотілося б поміркувати про варіанти інтерпретації 是 /ze/ та 非 /xi/. У словнику архаїзмів української мови можемо знайти слово «форемний», тобто «правильний», та «омильний», або ж «помилковий». Ці слова хоч й чудово відповідають стилістиці оригінального твору Морі Огая, все ж є маловідомою архаїстичною лексикою, а тому при перекладі їх слід уникати. Натомість, слова «правий» та «неслушний» наразі рідко вживаються та можуть певною мірою передати контекст давнини. Застарілий займенник в українській мові ми ніяк не зможемо передати, залишивши просто «я».

Тож, зважаючи на все вищенаведене, отримаємо такий варіант: «Дії, що вчора були неслухними, сьогодні вбачаються мені правими. Свої емоції в ту мить я відіб'ю на папері та покажу, але кому ж?».

Можна також виділити кілька речень з опису зовнішності головної героїні Еліс: 「そが傍に少女は羞を帯びて立てり。彼は優れて美なり。乳の如き色の顔は燈火に映じて微紅をたり。手足の繊くたをやくなるは、貧家の女に似ず。」

Розглянемо кожне з цих речень окремо.

Серед особливостей першого 「そが傍に...」 можна виділити чималу кількість застарілих форм. На самому початку нам зустрічається *そが* /so ga/, сучасним відповідником якого є *その* /so re no/ «того». Відразу після йде *傍* /katahara/, що означає «біля, поруч» та відповідає теперішньому *そば* /so ba/. Зустрічається тут також і застаріле написання слова «сором» *羞* /hadji/, наразі *恥* /hadji/. З граматичного можемо відмітити використання форманта *〜り* /ri/ на позначення завершеності дії.

У другому 「彼は...」 можемо виділити лексему *彼* /ka re/, яка в сучасній мові позначає лише займенник «він». Тут же вона явно використовується для опису жінки, та відповідно має значення «вона». Форма *なり* /na ri/ тут вживається задля ствердження інформації.

В третьому 「乳の如き…」 нам знову зустрічається форма порівняння 如き /готокі/. З лексики можна виділити 乳 /чі/, що позначає 牛乳 /гю:ню:/ «молоко», «світильник» – 燈火 /то:ка / синонімами до нього є 灯火 /томошібі/, 明かり /акарі/ та навіть більш сучасне ランプ /рампу/.

В останньому з наведених речень 「手足の…」 спостерігаємо комбінацію з двох прикметників 織し /кабосоші/ та たをやか /таояка/. Сучасним відповідником першого будуть か細い /кабосой/ або просто 細い /хосой/, обидва з них значать «тонкий», лише перший більше це значення підкреслює, можемо інтерпретувати як «тонесенький». Наступний прикметник たをやか /таояка/ вживався на позначення худої, витонченої жіночої фігури, в сучасній японській мові можемо інтерпретувати це як ほっそりした姿 /хоссорі шіта сугата/. Цікаво, що у даному прикладі слово 女 «дівчина, жінка» читається не як /онна/, а як /оміна/.

В офіційному перекладі на сучасну японську мову бачимо наступне: 「そのそばに少女は恥ずかしそうに立っていた。彼女はきわだって美しい。乳のような色の顔は、灯火に映えてうすい紅をさしている。手足がかぼそく、しなやかなのは、貧しい家の女らしくない。」 [37] Як видно, всі граматичні форми були замінені на більш сучасні, де можливо давні лексичні форми були збережені, проте більшість все ж відтворена через відповідники.

Тепер розглянемо проблеми при перекладі кожного з речень.

У першому реченні 「そが傍に…」 наявна велика кількість архаїзмів. Тому нам важливо перевірити, чи можемо ми десь їх відтворити. Наприклад, до слова «біля» гарним відповідником може виступати «подле» – слово не часто вживане, проте зрозуміле українському читачу. Хоча подекуди воно може сприйматись як русизм. «Студ» чи «злежливість», тобто «сором», не видаються найвлучнішими варіантами, адже їх значення може бути незрозумілим. Певного відтінку може надати лексема «дівча», що рідко використовується наразі, проте добре відоме кожному з творів класичної

української літератури. Окремо від уривку це речення можна перекласти наступним чином: «Подле сором'язливо стояло дівча.»

У другому реченні 「彼は…」 нам ніяк не обіграти використання займенника «він» у значенні «вона», це лише заплутає читача. Тому, найадекватнішим варіантом буде: «Вона була неймовірно прекрасна.»

В третьому реченні 「乳の如き…」 наявне чудове порівняння шкіри дівчини з молоком, в українській мові його влучніше буде передати через такі прикметники, як білосніжний, мармурово-білий, алебардовий та інші. Що ж до 燈火 /то:ка/, ми точно не можемо вживати такі слова як «лампа» чи «світильник».

Архаїзувати 織し/кабосоші/ та たをやか /таояка/ з останнього речення буде досить важко. Відповідників до першого слова не вдалося знайти, а застарілі форми другого погано відомі та будуть незрозумілі при прочитанні. Натомість ми можемо використати слово «стан», що хоч і не вважається архаїзмом, використовується рідко, і може дати необхідне нам стилістичне значення.

Підсумовуючи все вище зазначене, отримаємо такий переклад уривку: «Подле сором'язливо стояло дівча. Вона була неймовірно прекрасна. На мармурово-білій шкірі її обличчя полум'я свічки відбивалося блідо-червоним світлом. Кінцівки тонесенькі, а стан вишуканий, – не була вона схожа на дівчину з бідної сім'ї».

У стилістиці даного уривку слово «дівча» надто вибивається, то ж замінивши його на «дівчина», отримаємо переклад, що буде більш гармонійним. «Подле сором'язливо стояла дівчина. Вона була неймовірно прекрасна. На мармурово-білій шкірі її обличчя полум'я свічки відбивалося блідо-червоним світлом. Кінцівки тонесенькі, а стан вишуканий, – не була вона схожа на дівчину з бідної сім'ї».

Завершується новела роздумами про друга головного героя Аїдзаву Кенкічі: 「嗚呼、相沢謙吉が如き良友は世にまた得がたかるべし。されど

女我脳裡に一点の彼を憎むところ今日までも残れりけり。」 У першому реченні спостерігаємо використання 如き /готокі/ для порівняння та べし /беші/ для ствердження очевидного факту. З лексики тут цікавим є 良友 /рьо:ю:/ «найкращий друг, товариш». Також цікавим є запис вигуку «А-а» через канджі – 嗚呼 /а-а/. У наступному реченні бачимо поетичне 残れりけり /нокорері-кері/, що складається з дієслова 「残る」 /нокору/ «залишатись», до якого доєднаний допоміжний формант ~けり /кері/, що в цьому випадку слугує для вираження минулої форми дієслова, що йому передує, а саме 「残る」 /нокору/. З лексичного боку тут нам зустрічається давня форма сполучника しかし /шікаші/ «однак», а саме – されど /саредо/. Слово ж 脳裡 /но:рі/ «в глибині душі» зустрічається і зараз, проте записується іншими ієрогліфами – 脳裏.

Інтерпретація цього уривку сучасною японською мовою виглядатиме наступним чином: 「ああ、相沢謙吉のようないい友達はこの世ではめったに得られるものではない。しかし、私の脳裏には、彼を憎む心が今でも残っている。」

В українській мові нам буде важно передати такі застарілі форми, як: 良友 /рьо:ю:/ та 脳裡 /но:рі/. Так само як і граматичні одиниці оригінального тексту. Проте, тут для збереження атмосфери тексту та наближення мови, до часового проміжку, за якого відбуваються події твору, ми можемо спробувати адаптувати деякі інші лексеми, як от замінити «цей день» на «сей день».

І можемо запропонувати наступний переклад: «Що ж, таких чудових друзів, як Аїдзава Кенкічі, рідко можна зустріти на цьому світі. Й навіть так, я й по сей день відчуваю до нього неприязнь десь у глибині душі».

На жаль, праці Морі Огая практично не перекладались українською мовою. З робіт письменника було перекладено лише повість 1909 року «Віта сексуаліс» (переклад виконано О. Левицькою), яка належить до пізнього

періоду творчості автора. «Танцівниця», приклади з якої ми розглянули вище, разом із багатьма іншими працями, серед яких 「うたかたの記」 /утаката но кі/ «Бульбашки на воді» 1890 р., 「文づかい」 /фумізукай/ «Кур'єр» 1891 р., належать до раннього періоду. На той час рух «генбун-іччі» ще тільки зароджувався та не мав великого впливу на літературу, тому ці твори вирізняються використанням застарілих граматичних та лексичних форм.

З іншого боку, мова творів, написаних у період з 1909 до 1918 рр., зазнала впливу руху за уніфікацію мови та є наближеною до сучасної, а отже й більш зрозумілою. Однак, подекуди можуть зустрічатися деякі підсилювальні вирази, що не вживаються зараз. Наприклад, в таких творах, як: 「キタ・セクスリス」 /віта-сексуаліс/ «Віта-Сексуаліс» 1909 р., 青年 /сейнен/ «Юнак» 1910 р., 「雁」 /ган/ «Дикий гусак» 1911-1913 р., 「高瀬舟」 /такасебуне/ «Човен на річці Такасе» 1916 р. тощо, – простежуються чіткі зміни в написанні.

Візьмемо декілька речень з повісті «Віта-Сексуаліс», переклад українською виконаний О. Левицькою.

На початку твору нас зустрічають такі речення: 「金井湛君は哲学が職業である。哲学者という概念には、何か書物を書いているということが伴う。金井君は哲学が職業である癖に、なんにも書物を書いていない。」. Як видно, для написання використаний ～である体 /де ару тай/ - форма академічного письма, яка наразі широко використовується. Вона була започаткована саме завдяки руху «генбун-іччі». Для ～である体 характерне використання коротких словникових форм та виразу ～である/де-ару/ «є». Власне ці особливості ми й спостерігаємо у наведених реченнях, наприклад: 職業である /шьокугьо: де-ару/ «є професією», 伴う /томонау/ «супроводжувати», 書いていない /кайте інай/ «не писати». Загалом, даний приклад, наведений із праці ХХ століття, нічим не відрізняється від сучасного стилю письма.

О. Левицька перекладає цей уривок наступним чином: «Пан Канаї Сідзука за професією філософ. Професія філософа супроводжується написанням певних книг. Хоча пан Канаї і займається філософією, жодних книг він не пише.» [8]

Більш того, далі по тексті зустрічаємо наступну репліку: 「おば様。そりゃあ何の絵本かのう」, у якій чітко наявна стареча мова, маркером якої виступає ~のう /но:/, що не має особливого семантичного навантаження, проте надає стилістичного забарвлення. У ранніх роботах автора таких яскравих маркерів практично не було. У творі «Ганцівниця» простежується схильність головної героїні використовувати до себе займенник われ /варе/ ввічливе «я», проте в іншому її мова практично не відрізняється від чоловічої.

У деяких реченнях можна помітити підсилювальну частку ~ぞ /дзо/, одну з часток 係り結び /какарі мусубі/, що здавна використовувалась як у поезії вака, так і в прозовій літературі. Як вже зазначалось, одиниці такого типу використовувались для підсилення значення та не несли особливого семантичного навантаження самі по собі. Наприклад, 「新聞や雑誌を見るときは、議論なんぞは見ないで、小説を読む。」 «Він не сприймає газети та журнали, цінує лише белетристику» чи 「この問題は Lombroso なんぞの説いている天才問題とも関係を有している。」 «Це питання стосується проблеми геніальності та стосунків – пояснює Ломброзо». В оригіналі частка /дзо/ використана для підсилення 議論 /гірон/ в першому реченні та Lombroso /Ломброзо/. Як бачимо, в перекладі на ці лексеми акценту не робиться. Також у творі «Віта-Сексуаліс» трапляється формулювання 「...六つの時...」 /муццу но токі/ «6 година», що нині вийшло з ужитку.

Аналогічно у творі «Дикий гусак», написаному на кілька років пізніше «Віта-Сексуаліс», також зустрічається використання часточки ぞ /дзо/. Як от: 「...病院に通う患者なんぞであった」 «... був пацієнтом, що ходив до

лікарні» чи 「僕なんぞと同級で、…」 «І я теж одного з ним класу…» тощо.

Отже, граматики творів пізнього етапу, за виключенням одиночного використання часток «какарі-мусубі», не відрізняється від сучасного варіанту. Щодо лексики, у виборі слів надається перевага вживанню більш простих, розмовних аналогів, що зменшує кількість архаїзм у творі. Однак, подекуди давні лексеми можуть бути наявними, якщо їх використання буде виправдано темою твору.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі ми розглянули приклади фрагментів із творів Морі Огая. Творчість цього письменника можна умовно поділити на ранній та пізній етапи, які значно різняться стилем написання.

Мова ранніх творів характеризується використанням чималої кількості лексичних та граматичних застарілих форм, що не функціонують у мові на теперішній момент. А твори пізнього етапу творчості автора написані простою для розуміння мовою. Причиною цього вбачаємо саме вплив «генбун-іччі».

На нашу думку, при перекладі архаїчної лексики слід бути обережним, щоб семантика слова залишалася зрозумілою читачу, а також щоб використання архаїзму в мові перекладу було доречним з точки зору загальної атмосфери твору. Нерідко чимало архаїзмів опускається або ж інші, незастарілі, форми з оригіналу замінюються давніми виразами.

Грамматичну ж складову майже неможливо передати. В українській мові, хоч і не так багато як в японській, та все ж існують форми, що вийшли з ужитку. Однак з їх використанням слід бути дуже обережними та зваженими. Адже, надто часте вживання може ефект, протилежний бажаному, та відвернути читача від читання.

ВИСНОВКИ

Таким чином, ми розглянули діахронію розвитку японської мови, приділивши особливу увагу добі Мейджі, 1868 – 1912 рр. Під час розгляду ранніх етапів розвитку, 700-1200 рр., ми помітили великий вплив китайської писемності, яка, однак, не відповідала структурі японської мови та породжувала чималу кількість труднощів у використанні. Щоб певним чином полегшити читання використовувались умовні позначки, відомі як «кунтени». Згодом, вигадали абетки хірагану та катакану, що значно полегшило як процес письма так і прочитання. Однак, все ж таки цих мір виявилось недостатньо. Ускладнені граматичні конструкції та важка система писемності спонукали поступове віддалення писемної мови від усної. Після відкриття кордонів по завершенню періоду «Сакоку», на дану проблему врешті звернули увагу. Так, саме за доби Мейджі розпочинають дискусії про полегшення системи письма. Як варіанти вирішення нової проблеми було запропоновано чи то повну відмову від ієрогліфічних записів та перехід на ромаджі – європейське письмо, чи часткову заміну канджі. В той самий час, після публікації письменником Фтабатеєм Шімеєм твору «Плавуча хмара», написаного за використання форм «てーた» та «ですーます», серед літераторів поширюється саме цей стиль написання. Пізніше цей стиль отримав назву «генбун-іччі» та перейшов у течію та широко поширився суспільством.

Далі ми детально розглянули граматичні та лексичні форми, характерні для початку доби Мейджі, а саме до зародження руху за уніфікацію усного та писемного мовлення. Так, ми виявили чималу кількість відмінностей практично у всіх шарах мови. Наприклад, незначні значеннєві розбіжності серед часток, зокрема や /я/ та か /ка/. Також, відмітили використання у прозових творах елементів «какарі-мусубі», а саме ゃ /зо/.

Окрім цього, незначних змін зазнала система відмінювання дієслів, що особливо помітно в умовній формі. Також, виявилось, що допоміжні дієслівні конструкції були схильними до видозміни й мали ширшу варіативність значень, деякі з яких на сьогодні вийшли з ужитку. Окрім цього, прикметники відмінювались аналогічно до дієслів та, у порівнянні з сучасною системою, мали більше нюансів у використанні. Наприклад, відомих нам «і» та «на» прикметників на той час не виділяли, натомість були «шіку» та «ку» прикметники.

Що стосується лексичних одиниць, ми помітили найбільше архаїзмів та історизмів серед іменників та прислівників. Подекуди зустрічались зміни у лічильних суфіксах та займенниках.

Як показав аналіз робіт різних етапів творчості Морі Огая, одного з провідних авторів доби Мейджі, з початку ХХ століття, вірогідно під впливом руху «генбун-іччі», автор перейшов до використання розмовних форм та припинив використання застарілих граматичних та лексичних одиниць, що мусимо визнати полегшило розуміння написаного. Однак, серед робіт пізнього періоду подекуди можна помітити періодичне використання підсилювальних часток «какарі-мусубі».

Розмірковуючи про переклад застарілих граматичних та лексичних форм, що значною мірою відрізняються від сучасного вигляду мови, ми можемо дійти висновку, що найкращим варіантом перенесення оригіналу на цільову мову перекладу буде часткове додавання до тексту архаїзмів або рідко уживаних форм слів, стилістичне забарвлення яких може справляти ефект використання давніх форм. Стосовно граматичних конструкцій, рідке їх використання вважаємо за допустиме, проте слід бути обережним, аби не викликати у читача почуття дискомфорту та недоречності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубчина Ю. Світанок та сутінки доби Сакоку: сутність системи самоізоляції. Мовні та концептуальні картини світу, №49. 2014. – С. 229-234. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_49_43 (Дата звернення: 25.05.2023)
2. Комарницька Т.К., Комісаров К.Ю. Сучасна японська літературна мова: теоретичний курс: в 2 т. Т. 1./– Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012.
3. Комісаров К. Зародження японських граматичних вчень / К. Комісаров // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2011. – Вип. 54. – С. 318-329. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2011_54_42 (Дата звернення: 25.05.2023)
4. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів / В. В. Коптілов. – К. : Вища шк., 1982.
5. Левицький М. Українська грамати́ка для самонавчання. / Ляйпціг-Берлін: Українське Видавництво в Катеринославі за допомогою Українського Громадського Комітету в ЧСР, 1923.
6. Мар'янюк О.В. Реставрація Мейдзі 1868 року: буржуазна революція чи формування абсолютистського режиму. Наукові праці. Випуск 108. Том 121. – С. 142-144.
7. Осадча Ю. В. Європа – Японія: до питання міжкультурних і літературних впливів наприкінці XIX – початку XX століть. Східний світ. № 3. 2007. – С. 59-71. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/SkhS_2007_3_9 (Дата звернення: 25.05.2023)
8. Японська література: хрестоматія [упоряд. І.П. Бондаренко, Ю.В. Осадча]. К.: ВД Дмитра Бураго, 2012. Т. 3 (XIX–XX ст.).
9. Hansen Kelly. “Authenticity in Japanese Cell Phone Novel Discourse.” *U.S.-Japan Women’s Journal, JSTOR*, no. 48, 2015. – P. 60–78. <http://www.jstor.org/stable/26401829> (Accessed 25 May 2023)

10. James L. McClain. *Japan: A Modern History*. New York: W.W. Norton, 2002.
11. John W. Hall. *The Cambridge history of Japan, vol. 4 Early modern Japan*. Cambridge University Press, 2008.
12. W. Li. A Diachronic Shift in Japanese Word Length Distribution. *Canadian Journal of Language and Literature Studies*, 2(5), 2022. – P. 1–13. <https://doi.org/10.53103/cjlls.v2i5.64> (Accessed 25 May 2023)
13. The ideology of kokugo: nationalizing language in modern Japan / Lee Yeounsuk; translated by Maki Hirano Hubbard. Univ of Hawaii Pr, 2009. – P 48-51. Mode of access: https://books.google.co.jp/books?id=dKx3xBOF7IYC&pg=PA50&lpg=PA50&dq=genbun+itchi&source=bl&ots=ar8NAB12br&sig=ACfU3U1VvRA5QE3jQy7957ZYhmu3rIWO_A&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEWjcioOb45n8AhUJMN4KHca2CdYQ6AF6BAggEAM#v=onepage&q=genbun%20itchi&f=false (Accessed 25 May 2023)
14. Wenchao Li. Productivity and Constraint on Multi-Verb Constructions in Old Japanese. *International Journal of Linguistics Vol. 11, No. 4, August 2019*. – P. 1-26. Mode of access: <https://doi.org/10.5296/ijl.v11i4.15002> (Accessed 25 May 2023)
15. Yuko Igarashi. *The Changing Role of Katakana in the Japanese Writing System: Processing and Pedagogical Dimensions for Native Speakers and Foreign Learners: diss...PhD, univ. of Victoria, 2007*. – P. 39-40. Mode of access: <https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/189/PhD%20dissertation.pdf?sequence=1> (Accessed 25 May 2023)
16. 荻野 文子. 新修 古典文法. 京都書房, 二訂版. 2011.
17. 方 光鋭. 明治期における国語国字問題と日本人の漢学観 // 名古屋大学大学院国際言語文化研究科日本言語文化専攻編, no.10, 2009. – P. 181-196.
18. 森鷗外. 舞姫. 電子書籍 Kindle 版. 2012.

19. 森鷗外. 雁. 新潮社, 改版. 2008.
20. 森鷗外. キタ・セクスリス. 新潮社, 改版. 1993.
21. 森田 貴之 (監修), 足立 直子, 二宮 美那子, 本廣 陽子. プレミアム カラー国語便覧. 数研出版. 2017.

Интернет-джерела

22. Зведений словник застарілих та маловживаних слів. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/rizne/zvslovnyk.htm> (Дата звернення: 25.05.2023)
23. Словник іншомовних слів. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=17629&action=show> (Дата звернення: 25.05.2023)
24. Словопедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://slovopedia.org.ua/93/53409/996015.html> (Accessed 25 May 2023)
25. Japanese dictionary and Nihongo learning tool. Takoboto. [Electronic resource]. Mode of access: <https://takoboto.jp/> (Accessed 25 May 2023)
26. History of NINJAL with photos. “Kokugo Kokuji Mondai” since the Meiji period. [Electronic resource]. Mode of access: https://www2.ninjal.ac.jp/photo/en/index_list.html (Accessed 25 May 2023)
27. Texts and Sources. Shinto Classics and Literature. Senmyo. [Electronic resource]. Mode of access: <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=8633> (Accessed 25 May 2023)
28. The Modern Japanese Writing System. [Electronic resource]. Mode of access: http://www.pinyin.info/readings/texts/modern_japanese_writing.html (Accessed 25 May 2023)
29. 10 min. ボックス, 現代文, 明治文学史. https://www2.nhk.or.jp/school/movie/outline.cgi?das_id=D0005150058_00000 (参照 2023-05-25)

30. アンカ・フォクシェネアヌ. アルザス日欧知的交流事業日本研究セミナー「明治」報告書, 明治時代の文学作品における外国語・外来語の使用 .
https://www.jpfr.go.jp/j/project/intel/exchange/organize/ceeja/report/09_10/pdf/09_10_04.pdf (参照 2023-05-25)
31. 漢文編, 教材紹介 . https://www.kyoiku-shuppan.co.jp/textbook/kou/kokugo/files/h29_kkoku_01so2-4245.pdf (参照 2023-05-25)
32. 小助. 文学雑記, 言文一致体とは? 代表作から概要までをサッと解説! 2023. <https://bungakubu.com/genbunittitai/> (参照 2023-05-25)
33. 古文・和歌, 係り結びの意味と見分け方 .
https://chu.benesse.co.jp/qat/981_j.html#:~:text=%E3%80%8C%E4%BF%82%E3%82%8A%E7%B5%90%E3%81%B3%E3%80%8D%E3%81%AF%EF%BC%8C%E6%96%87%E3%81%AE,%E3%83%BB%EF%BD%A2%E4%BF%82%E3%82%8A%E7%B5%90%E3%81%B3%EF%BD%A3%E2%80%A6 (参照 2023-05-25)
34. 文化庁. 国語問題要領, 国語問題の歴史的展望. 1950.
https://www.bunka.go.jp/kokugo_nihongo/sisaku/joho/joho/kakuki/01/tosin01/03.html (参照 2023-05-25)
35. 平田オリザ. 古典百名山, 二葉亭四迷「浮雲」、言文一致の新しさと苦悩. 2019. <https://book.asahi.com/article/12602826> (参照 2023-05-25)
36. 森 鷗外. 「舞姫」現代語訳, わかりやすく全文訳したから簡単に読めます. 2018. <https://honda-n2.com/gendai-goyaku-maihime-ougai> (参照 2023-05-25)